

UNITAREN

Marts – april 2011 • 108. årgang, Nr. 2

Indhold

TEMA

Folkedrab. Af Marianne Nørregaard 3

Fra *vi* og *dem* til... Væk med *dem*! Af Vagn Plenge 8

Krig og Vold – Kan vi løse problemet? Af Bjarne Wiehe 17

Lystændingsord 19

Andagter og møder 20

Modtog du ikke nr. 1? 20

UNITAREN
udgives af
Unitarisk Kirkesamfund

Unitarisk Kirkesamfund
Dag Hammarskjölds Allé 30
2100 København Ø
Tlf.: 35 26 17 71
Kontomedarbejder Fie Byberg træffes onsdage, 12 - 15

E-mail adresse: post@unitarerne.dk
Hjemmeside: www.unitarerne.dk

Formand: Marianne Nørregaard (tlf. 38 88 75 18)
Næstformand: Lene Shoemaker
Kasserer: Vagn Plenge
Forvalter af bygningen: Børge Frederiksen, assisteret af Maja Frederiksen

Unitaren optager artikler vedrørende frisindet religion og livsfilosofi, herunder om unitarisme i udlandet og herhjemme, samtidig med at det fungerer som medlemsblad for samfundet.

Der udgives 6 numre om året, og abonnement for ikke-medlemmer er 120,00 kr. årligt.

Redaktionen forbeholder sig ret til at redigere indsendt materiale, i samarbejde med forfatteren. Artikler med forfatternavn forpligter hverken samfundet eller bladet, men tegner alene forfatteren.

Artikler ønskes tilsendt elektronisk (mailet), evt. i papirformat med en diskette vedlagt.

Ansv. redaktør:
Vagn Plenge
Brydegårdsvej 17A
2760 Måløv
editor@unitarerne.dk

Tryk: Spar Tryk, Årslev
ISSN: 0908-2182

Folkedrab

Af Marianne Nørregaard

Den 27. januar er det i Danmark den officielle ”Auschwitz-dag” til minde om ofrene for Holocaust og andre folkedrab. Det er også FN’s Holocaust-dag – FN’s internationale dag til minde om ofrene for Holocaust.

Baggrunden for indførelsen af denne mindededag var overvejelser i flere stater i årene op til årtusindeskiftet. Det var jo på mange måder en tid for selvransagelser, og mange følte, at man ved udgangen af et århundrede, der havde indeholdt flere folkedrab, end nogen kan bære at tænke på, måtte have en officiel markering af den respekt, ofrene for Holocaust fortjener.

Op til år 2000 indførte flere europæiske stater derfor en mindededag, der blev lagt på den 27. januar, fordi det var på denne dag, russerne befriede koncentrationslejren Auschwitz-Birkenau i Polen. Det var den KZ-lejr, hvor det største antal jøder omkom; mere end 1,1 mio mennesker mistede deres liv her – myrdet af nazisterne. Bl.a. Anne Frank opholdt sig i en periode i Auschwitz-Birkenau, før hun blev overført til Bergen-Belsen, hvor hun døde, kort før krigen sluttede.

I 2000 blev der afholdt en konference i Stockholm med deltagelse af statsledere fra mange europæiske lande, hvorunder man vedtog den såkaldte ”Stockholm-deklaration”. Med deklarationen forpligtede staterne sig til ”undervisning, erindring og forskning” om Holocaust. For at opfylde formålet forpligtede staterne sig blandt andet til at indføre en årlig Holocaust-mindededag i de enkelte stater.

Som følge heraf besluttede den danske regering i 2002 at gøre den 27. januar til en officiel mindededag for Holocaust og andre folkedrab – i erkendelse af, at vi alle har en forpligtelse til ikke at glemme ofrene for de forfærdelige forbrydelser, der blev begået under de folkedrab, verden har set, og til at gøre, hvad vi kan, for at forhindre gentagelser.

I 2005 indførtes dagen som FN-dag og fik dermed en mere global udbredelse.

Markeringen af dagen er ikke slået så meget igennem endnu i Danmark, men hvert år afholdes der arrangementer, der skal minde os om forskellige aspekter ved Holocaust og folkedrab i det hele taget. Blandt andet på gymnasier rundt omkring arbejder eleverne med temaer vedrørende folkedrab og spørgsmålet om, hvordan folkedrab kan undgås i fremtiden.

Formålet med Holocaust- eller Auschwitz-dagen er således dobbelt; dels at mindes ofrene ved simpelthen at huske på dem og deres lidelser, således at de ikke bliver glemt, og dels at bidrage til, at sådanne lidelser og drab undgås fremover.

Forbrydelser som Holocaust er jo fuldstændig uforståelige. Det er umuligt at begribe, hvordan det kan gå så galt, at folk slår deres naboer ihjel, eller at almindelige mennesker synes, det er OK, at andre almindelige mennesker deporteres til og myrdes i KZ-lejre. For det er jo et af de mest uhyggelige aspekter af folkedrab – at almindelige mennesker pludselig deltager i drab, voldtægt og fordrivelse af andre mennesker. Således skønner Holocaust-centret (Dansk institut for internationale studier, Holocaust og folkedrab), at mindst 500.000 deltog direkte i nazisternes udryddelse af jøder – og at mange, mange flere hjalp med sekundære opgaver, såsom lokomotivførere, der kørte togene til KZ-lejrene, arkitekter, der tegnede lejrene, så de kunne fungere effektivt, og sekretærer, der hjalp med papirarbejde.

Der er i de senere år forsket en del i, hvordan det kan ske. Holocaust er jo desværre ikke det eneste folkedrab, vi kender til; Rwanda, Balkankrigen og andre lignende myrderier har også slået os med skræk og en følelse af afmagt.

Hvis vi ser på, hvad forskningen om folkedrab siger om, hvordan sådanne uforståelige tragedier overhovedet kan opstå, kan den afmagt, man føler over for så store tragedier, måske omsættes til overvejelser om, hvad man kan bidrage med for at undgå det i fremtiden.

Det følgende er kun en kort oversigt (man kan læse mere på www.folkedrab.dk).

Der er lidt uenighed om, hvad den nøjagtige definition på begrebet ”folkedrab” er, men der er enighed om, at det drejer sig om ”handling, der begås i den hensigt helt eller delvist at ødelægge en national, etnisk, racemæssig

eller religiøs gruppe”. Og et folkedrab ikke kommer af sig selv. Der skal være nogle bestemte forudsætninger til stede, for at folkedrab som Holocaust kan finde sted.

Forskerne taler om 8 stadier på vejen til folkedrab. Ved ethvert folkedrab, man kender, har det samfund, hvor det skete, forud for tragedien gennemgået disse stadier. Jeg vil kort ridse dem, og hvis man synes, at noget af det følgende ligner noget, vi kender... ja, så bør det nok give anledning til eftertanke.

Det første skridt, en stat kan tage hen mod folkedrab, kalder forskerne ”klassificering” – dvs. det, at man opdeler folk i forskellige klasser, fx. arier og jøder. Hvis klasseopdelingen bliver fremherskende, og der aldrig sker blanding mellem klasserne, har et samfund taget det første spæde skridt hen imod en situation, hvor folkedrab kan forekomme. I den situation er der ingen dialog og ingen viden om hinanden, og det åbner for det næste skridt, som forskerne kalder ”symbolisering”; det sker, når man i et samfund begynder at samle mange forskellige individer under et symbol. I Nazityskland samlede man fx. jøder under ét – de skulle bruge Davidsstjernen, og der skulle være stemplet ”Jude” i deres pas. Man begynder dermed at fjerne individualiteten hos de enkelte medlemmer af en bestemt gruppe, hvilket kan føre til det tredje stadie:

”Dehumanisering”, hvor gruppen berøves menneskelige kendetegn. Det bliver fx. OK at sammenligne gruppen med skadedyr – som nazisternes sammenligning af jøderne med rotter. Dette er det farlige skridt hen mod folkedrabet, for hvis man ikke længere opfatter en bestemt gruppe mennesker som netop mennesker, men som skadedyr, er det langt lettere at overbevise sig selv om, at det er i orden at slå dem ihjel. Derfor anbefaler de forskere, der arbejder med at hindre folkedrab, at staterne aktivt forhindrer dehumaniserende omtale af bestemte befolkningsgrupper, fx. gennem straffelovgivningen.

Fjerde skridt er ”organisering” af grupper, der aktivt vil bidrage til folkedrabet. Tit er store dele af befolkningen – i større eller mindre omfang – med. Men det sker ikke spontant – der kræves en organisering. Ofte er det staten, der står bag organiseringen, som da den tyske stat organiserede særlige ”Einsatz-grupper”, der udførte drab på jøder.

Næste skridt er ”polarisering”: Her fjernes alle midtsøgende kræfter – ofte med vold – så kun fløjene er tilbage. Dermed har man i samfundet kun grupper af potentielle gerningsmænd og potentielle ofre.

Sidste skridt på vejen til folkedrab er selve forberedelsen til det: udpegningen af ofrene på dødslistes eller ved at samle dem i dødslejre, KZ-lejre eller lignende.

Derefter følger selve udryddelsen. Den kan antage forskellige former; i Tyskland brugte nazisterne gaskamre og massenedskydninger, i Rwanda blev mange af ofrene hugget ned med macheter.

Endelig peger forskerne på, at der efter selve forbrydelsen, når drabene er stoppet, følger en benægtelse af, at folkedrabet overhovedet skete. På dette tidspunkt vil der være en tendens til, at aktørerne og andre, for eksempel de, der var tilskuere, og som intet selv gjorde, benægter, at folkedrabet overhovedet har fundet sted. Det rammer dobbelt hårdt; dels rammer det ofrenes familier, at forbrydelsen benægtes, dels fører benægtelsen også til, at man aldrig tager ved lære af det, der skete. Også efter Holocaust har vi jo set mange benægttere, der påstår, at jødeudryddelserne aldrig fandt sted.

Det er en uhyggelig liste, forskerne har stillet op. Og mens den ikke forklarer den ondskab, der er på spil, mens de forskellige stadier udvikler sig, har den værdi, fordi den peger på, hvad man kan gøre for at undgå folkedrab.

Det siger sig selv, at der skal gøres noget, inden man når ret langt på listen over skridt, der kan føre til folkedrab. Og her kan den enkelte gøre meget – nemlig at medvirke til, at de første af de 8 stadier aldrig får gennemslagskraft. At man altid husker på, at alle mennesker er individuelle, at de ikke kan samles under ét, som en ”klasse”, og at man ikke kan samle alle medlemmer af bestemte religiøse eller etniske grupper under ét symbol. Man kan nægte at medvirke til, at mennesker kaldes ”rotter”, eller at alle medlemmer af en gruppe karakteriseres som kriminelle. På den måde kan man fjerne den jord, som folkedrabstragedierne gror i.

Som nævnt skønnes det, at ca. en halv million mennesker var direkte involveret i udryddelsen af jøderne. Men det er opmuntrende at tænke på, at der også var mange, der hjalp med at skjule jøderne og hjælpe dem til flugt.

Op til og under 2. verdenskrig var der mennesker, der bekæmpede nazisternes forbrydelser. Alle, der har læst Anne Franks dagbog, kan huske de modige mennesker, der skjulte hende og hendes familie.

En af de organisationer, der hjalp jøder på flugt, er faktisk knyttet til et af unitarismens vigtigste symboler – nemlig vores ”chalice” eller lys.

Unitarismens lys er tegnet af en østriger: Hans Deutsch. Han boede i Paris i 1930’erne og tegnede satiriske tegninger af Adolf Hitler. Da nazisterne invaderede Paris, måtte han flygte, og endte i Portugal. Dér mødte han en præst, der hed Charles Joy. Han var formand for USC (Unitarian Service Committee), en organisation, som hjalp jøder og andre, der havde brug for at flygte fra nazisterne. Hans Deutsch blev imponeret af det arbejde, organisationen udførte, og begyndte at arbejde for den. Han skrev blandt andet følgende til Charles Joy:

”Jeg er ikke, hvad man kalder troende, men hvis den måde, I lever jeres liv på, er en bekendelse af jeres tro... så ophører religion med at være magi og mysticisme og bliver en bekendelse til praktisk filosofi og – hvilket er mere vigtigt – til aktivt, virkeligt brugbart socialt arbejde. Og en sådan religion – med eller uden overskrifter – er en religion, som selv en gudløs fyr som jeg kan gå helhjertet ind for.”

I 1941 bad Charles Joy Hans Deutsch om at skabe et symbol for organisationen, og han tegnede en flamme over et kar eller en skål. Oprindeligt var symbolet kun til brug for USC, men senere gled det over til at blive det internationale symbol for unitarismen.

Organisationen USC – nu UUSC (Unitarian Universalist Service Committee, www.uusc.org) – eksisterer stadigvæk som en unitarisk organisation, der arbejder for social retfærdighed og menneskerettigheder i USA og andre steder i verdenen. Den arbejder nu for at forhindre humanitære katastrofer, blandt andet for tiden i Darfur, hvor der udspiller sig en humanitær katastrofe, som måske kan karakteriseres som folkedrab. De bruger stadig flammen og skålen som symbol.

For USC og andre, der hjalp jøder og andre på flugt, var der tale om et meget markant og modigt opgør med afmagten. Så store krav kan de færreste vel leve op til. Få af os er helte, når det kommer til stykket. Men vi kan alle bidrage ved at være på vagt over for de tendenser, der markerer vejen,

skridt for skridt, mod folkedrab eller mod skabelsen af forudsætningerne for folkedrab.

Vi kan alle være med til at fremme de unitariske værdier om dialog og tolerance.

Når forskerne skønner, at en halv million mennesker hjalp nazisterne direkte med at gennemføre folkedrab, ligger der jo også heri, at hvis de mennesker havde sagt fra, havde det ikke kunnet lade sig gøre – i hvert fald ikke i den skala.

Så jeg vil gerne opfordre til, at vi tænker over og lærer af de modige mennesker, der hjalp jøder og andre til flugt. Og at vi tænker over, hvordan man kan undgå tragedier som Holocaust i fremtiden, og beslutter, at vi vil være på vagt over for tendenser, der kan gå i den retning.

Fra vi og dem til... Væk med dem!

Af Vagn Plenge

I den foregående artikel skriver Marianne Nørregaard om folkedrab i anledning af FN's internationale mindededag for Holocaust – og folkedrab i det hele taget. Hun redegør for hvordan politikken og stemningen i et samfund trin for trin kan udvikle sig til en tilstand hvor et folkedrab bliver muligt, selvom det – hvor utroligt det end må forekomme – er almindelige mennesker der pludselig deltager i drab, voldtægt og fordrivelse af andre mennesker. Hun nævner således at mindst 500.000 deltog direkte i nazisternes udryddelser af jøder – og at mange, mange flere hjalp med sekundære opgaver (se s. 4).

Inden Marianne omtalte de otte stadier et samfund gennemgår, frem til det stadie hvor folkedrab bliver muligt, havde hun denne bemærkning: ”Hvis man synes, at noget af det følgende ligner noget, vi kender... ja, så bør det måske give anledning til eftertanke.”

Jeg vil gerne følge op på Mariannes artikel, og jeg vil ikke nøjes med antydninger. Det farlige er netop at vi knap nok bemærker at en sådan udvikling kan være i gang, fordi vi når at vænne os til situationen på hvert stadie, så den forekommer os at være det normale, inden vi, så at sige, lige så umærkeligt og accepterende bevæger os videre til det næste stadie. At den enkelte kan blive i stand til at udføre noget, som ellers må forekomme umuligt i al sin uhyrlighed – som fx også at torturere et andet menneske – det er en følge af de samme mekanismer, og derfor bør ingen af os på forhånd hævde at ”dét vil jeg i hvert fald aldrig kunne gøre”. Bl.a. dette vil jeg fremhæve i det følgende, men først nogle vidneudsagn om dagens Danmark.

Marianne omtaler at det første skridt som en stat kan tage hen mod folkebrud, kaldes ”klassificering” – dvs. det at man opdeler folk i forskellige klasser, fx arier og jøder. Men i virkeligheden handler det ikke kun om hvad en stat gør. Det kan begynde allerede med at vi, hver især eller som gruppe, endda som majoritet, putter andre i bestemte kasser, alt efter deres oprindelse eller religion eller seksualitet, eller en kombination af mere end én ting.

Dagbladet *Politiken* bragte den 14. feb. en kronik af Miguel Obradors, med titlen ”Bøsse eller spanier eller hva?”. Han har været i Danmark siden 2001 og betegner sig selv som biseksuel. Om dette at blive tillagt forskellige identiteter af andre mennesker skrev han bl.a.: ”For nogle kom jeg til at snakke som en bøsse, gå som en bøsse, klæde mig som en bøsse, tænke som en bøsse, sove som en bøsse, spise som en bøsse, grine som en bøsse og tisse som en bøsse; de fleste gange også som en spanier, og efterhånden følte jeg, at jeg mistede mig selv i nogle absurde kasser, fordi jeg hverken var bøsse eller havde nogen stærk spansk identitet efter så lang tid i udlandet. Selv om man bliver puttet i kasser af andre, har disse kasser alligevel konsekvenser for den måde, man ser sig selv på. (...)

Det plejer at være den dominerende og privilegerede gruppe, der sætter normen og bestemmer, hvem der passer til den, og hvem der skal marginaliseres. De personer, som hører til den dominerende og privilegerede gruppe, reflekterer sjældent over dens identitet som gruppe, fordi de ser sig selv som individer. Til gengæld bliver alle os, der hører til stigmatiserede grupper, ikke set som individer, men vi tillægges visse fællestræk, som om-

givelserne konstant minder os om gennem fordomme og stereotyper.”

Blandt fordommene kan nævnes de forventninger vi har til mennesker fra Langtbortistan, fx til deres faglige dygtighed og kompetance... Den kan da ikke være på samme niveau som vores – end ikke en grækens eller spaniers, vel?!

Nåja, der er selvfølgelig de der indiske computernørder der efterspørger verden over... men det er jo bare teknik. Derfra og til at lægge vores liv og legeme i hænderne på en fejlfarvet læge eller tandlæge... der er godt nok et spring! Så tandlæger med fx en pakistansk baggrund, som er uddannet på vores tandlægehøjskoler i DK, må finde arbejde i London for hvem tør sætte sig i stolen hos sådan en, vel?! Jeg har flere gange hørt en veninde sige: ”Det er næppe tilfældigt at ingen muslimer har fået nobelprisen!” Jeg ved ikke om det er rigtigt, men selve spørgsmålet er afslørende. Jeg tror jeg næste gang vil bemærke at det nok heller ikke er tilfældigt at så få kvinder har fået den! Hvad med at betro sig til en kvindelig kirurg?! For ikke at tale om en sort pilot og flybesætning?! Det er både sigende og skræmmende at selv en Desmond Tutu var faldet for indoktrineringen, sådan som det overraskede ham med forfærdelse under en flyvning i Nigeria med en sort flybesætning. Da flyet kom ind i et område med stor turbulens, kom han til at tænke: ”Det er nu lidt foruroligende at der slet ikke er nogen hvide ude i cockpittet. Kan disse sorte nu styre os sikkert ud af denne frygtelige situation?” (*Ingen fremtid uden tilgivelse*. 2000, s. 224).

Om dette at blive tillagt en bestemt identitet og anbragt i en bås skrev en mig nærtstående person, ligeledes i en kronik i *Politiken* (13.12.2009), følgende:

”Betegnelsen ’filippinsk’ gør mig utilpas, medmindre den er et svar på hvor jeg kommer fra. Måske har jeg det sådan, fordi jeg er bevidst om forskellene mellem mig selv og mange af mine landsmænd (mere ambivalens og splittelse). Måske skyldes det at mange af mine personlige træk (som er forblevet konsekvente gennem et helt livs historiefortællinger) er træk, der ikke tilhører en særlig nationalitet eller race.

Nu da jeg bor i Danmark, oplever jeg imidlertid, at jeg ofte må tage min filippiskhed op til fornyet overvejelse, når jeg f.eks. bliver bedt om at beskrive mit land og dets kultur. Først i Europa er jeg blevet bevidst om min

race, som da jeg spurgte en britisk kvinde om vej på perfekt engelsk, og hun alligevel hævdede stemmen, talte langsomt og lavede store armbevægelser.

Jeg ser mig selv som en slags hybrid, som den britiske teoretiker Stuart Hall har beskrevet det. Min identitet er utydelig. Den er ikke nagelfast.

Og dog lever vi i en tid – og i et land, Danmark – hvor det er vigtigt at kategorisere mennesker efter hvor de kommer fra – så at sige nagle dem fast som insekter på en tavle. Herfra går man så videre til at bestemme hvilken race de tilhører, hvilket sprog de taler, og derfra igen videre til hvad deres livsanskuelse er, og hvilke moralske værdier de lægger vægt på. Og fra det udgangspunkt er det en let sag at bestemme, hvordan de ville reagere i en krisesituation, hvem de er loyale over for, om de er venner eller fjender.

Det er bekvemt at sætte folk i bås, for det betyder at de kan hældes ned i – eller holdes uden for – den støbform der hedder danskhed.”

Det er mange år siden at muligheden for familiesammenføring blev indskrænket, selv for de danske blandt os, således at vi ikke uden videre vil kunne bringe en ægtefælle til Danmark, end ikke hvis hun skulle være en hvid, kristen amerikaner! Men flertallet af danskere ville hellere acceptere en sådan indskrænkning i deres personlige frihed end se en mørk, muslimsk pakistaner mere her i vores fædrene og mødrene Danmark! Nu rammer regeringens forslag til et pointsystem for familiesammenføring imidlertid også flertallet af danskere, så denne gang turde Socialdemokraterne og SF ikke gå helt og fuldt med, men dog halvvejs...

Den 30. jan. skrev cand.mag. Güzel Turan i *Politikens* kronik om pointsystemet, der skal indføres for at sortere mellem hvem der kan få lov til at bo i Danmark sammen med sin ægtefælle... hvordan det er et nyt stadie i udskillelsen af 'dem' fra 'os'. Vi er kommet dertil at oppositionen i Folketinget ikke protesterede fordi "lovgivningen er vendt mod bestemte indvandreregrupper, men derimod at den får utilsigtede konsekvenser for 'rigtige' danskere. De indignerede eksempler, som føres på banen, handler derfor aldrig om analfabeten Abdullah og hans lige så analfabetiske kone Fatima fra Somalia. Dem, vi opfordres til at solidariseres os med, er derimod smeden og sosu-assistenten, der stilles ringere end den højtuddannede og højtlønnede dansker.

I stedet for at tage et opgør med pointsystemets underliggende racisme griber oppositionen til eufemismen 'uddannelsessnobberi'.

Vi kan åbenbart ikke længere appellere til hinandens retfærdigheds-sans og må derfor ty til en mobilisering af janteloven. Skidt pyt med det uret-færdige i en lovgivning, der bevidst går efter bestemte indvandrergupper. Men det uddannelsessnobberi, der udløser flere point til forskeren end til sosu-assistenten – det er til gengæld lige til at hidse sig op over.”

Güzel Turan skrev endvidere at hun ville da selv have forståelse for en stram udlændinge- og integrationspolitik, hvis jeg ”af mine politikere på høj-refløjen fik at vide, at islam er en voldsforherligende religion, der opmuntrer til terror, kvindeundertrykkelse og børnemishandling, og i sit væsen i det hele taget er fjendtligt indstillet over for alt vestligt – og derfor en negation af mig; hvis mine politikere på venstrefløjen så samtidigt kryber til korset og mumlende undskylder, at de har været naive og ladet grænserne stå på vid gab, og at der vist nok alligevel er noget om snakken om en uoverstigelig kulturkløft; hvis jeg så til denne dæmonisering og kryben til korset blandt politikere skulle føje mediernes uhelbredelige trang til på billedsiden at akkompagnere ethvert indslag om 'indvandrere' og 'integration' med burkklædte kvinder og langskæggede mænd, så langt øjet rækker, for at give et meget stærkt og foruroligende indtryk af 'det multikulturelle', og hvis jeg samtidig højst sandsynligt ville være at finde blandt de 90 procent danskere, der ikke har indvandrere eller flygtninge i deres omgangskreds (...).

(...) så længe vi afviser racisme som et fænomen, der allerhøjest trives blandt dele af Dansk Folkepartis vælgere, slipper vi for at forholde os til light-udgaven, der er ved at vinde indpas blandt de resterende 85% af os. (...)

Med pointsystemet er endnu en præmis tydeliggjort; nemlig at vi nu har grupper i samfundet, hvis ret ikke legitimt og direkte kan forsvares. Når racistisk lovgivning i selv Enhedslistens og de radikales terminologi kan blive til 'uddannelsessnobberi', er det svært at fastholde illusionen om en opposition. (...)

Sådan er det så kløgtigt lykkedes partiet [DF] at normalisere holdninger og lovgivning, der ved det indledende bekendtskab vakte harme og indignation. Tiden er ikke til 'nok er nok' men 'mere vil have mere' og 'stram i dag – strammere i morgen'.”

Nemlig! – må jeg sige: Trin for trin er det som før var urimeligt, blevet rimeligt. Og det ser ganske rigtigt ikke ud til at nok er blevet nok!

Siden nazisternes KZ-lejre og masseudryddelser af ”forkerte” mennesker har man diskuteret om kun tyskere har dét i sig at kunne bringes til eller få sig til at opføre sig på dén måde over for andre mennesker, eller om det vil kunne ske igen andre steder? Vi vil selvfølgelig helst tro det første og nødigt det sidste, selvom vi for ikke så længe siden så eksempler i den retning i Eks-jugoslavien. Nåja, okay så... men ikke i Danmark! Massevoldtægt, tortur og andre uhyrligheder ville vi danskere i hvert fald aldrig kunne deltage i – og da slet ikke i folkedrab. Ikke det?! Skulle vi virkelig være så meget anderledes og bedre end tyskere? Eller nordmænd?

På den norske regerings initiativ foretog kriminologen Nils Christie umiddelbart efter krigen en undersøgelse af nordmænd som havde været fangevogtere i lejre oprettet af nazisterne i Nordnorge, hvor serbere og kroater var interneret. Christie konkluderede at disse nordmænd – som vel at mærke var rekrutteret efter gængs ansættelsesprocedure og talte et bredt udsnit af almindelige, gode nordmænd – at de havde været lige så slemme mod fangerne som fangevogterne i lejrene i Tyskland – ja, endda værre, målt i det procentuelle antal omkomne blandt fangerne! Undersøgelsens resultat blev fortiet.

Der var faktisk også danske SS-vagter i de tyske kz-lejre under 2. verdenskrig. Flertallet af dem slap forholdsvis let fra deres medvirken til det nazistiske systems forbrydelser mod menneskeheden ved at hævde, at de blot havde gjort tysk krigstjeneste. Men som Dennis Larsen har påvist i sin nyligt udgivne bog *Fortrængt grusomhed: Danske SS-vagter 1941-45* (2010) begik mindst 100 af dem grusomheder, der ikke står tilbage fra de mest bestialske.

Nå, men de må bestemt have været undtagelser! Sådan er jeg jo slet ikke – og heller ikke nogen af alle dem jeg kender! Det ville være en helt naturlig protest.

Det uhyggelige er imidlertid at der faktisk findes et potentiale i de fleste af os til at kunne blive en bøddel. Dokumentarfilmen *Din nabos søn* af Jørgen Flindt Pedersen og Erik Stephensen viser således hvordan unge værner

pligtige under junta-tiden i Grækenland (1967-74) blev trænet i at påføre andre mennesker grusomme pinsler – unge der, som titlen siger, kunne være din nabos søn. Ja, i fx Bosnien, Kosovo og Rwanda var det jo naboer der slog andre naboer i den samme by eller landsby ihjel!

At det virkelig er muligt, at hvem som helst af os kan forledes til at til-sidesætte vores medfølelse og medmenneskelighed, det er blevet bekræftet af en række forsøg, hvoraf det kendteste nok er det som Stanley Milgram foretog med en gruppe universitetsstuderende i USA for o. 40 år siden. Nogle af dem blev sat til at give de øvrige elektriske stød. Det var ganske vist fingeret, men det vidste de ikke. Fordi en person med autoritet fortalte dem at de skulle og at det var helt i orden, så gav de deres ”ofre” stadig kraftigere stød – tilmed også da de hørte ”ofrenes” skrig af smerte – selvom sådan en handling egentlig stred imod deres moralske normer.

I artiklen ”Farerne ved lydighed” (1974) skrev Milgram: ”Den ekstreme villighed blandt voksne til at gøre næsten hvad det skal være, efter ordre af en autoritet, udgør hovedresultatet af dette studie og den kendsgerning som det haster mest med at finde en forklaring på. Bare ved at udføre deres arbejde, og uden nogen speciel fjendtlig indstilling mod nogen, kan almindelige mennesker blive medvirkende i en frygtelig destruktiv proces. Dertil kommer at forholdsvis få mennesker har ressourcerne til at modstå en autoritet, selv når de destruktive virkninger af deres arbejde bliver helt tydelige, og de bliver bedt om at udføre handlinger der er uforenelige med fundamentale moralske normer.”

Det var *Dansk* Folkepartis leder, Pia Kjærsgaard, der i en folketingsdebat om flygtninge i Danmark til en indvending om at de dog er mennesker(!), svarede: Nej, de er flygtninge! – Elegant, ikke sandt! Tråden er lige til at samle op: ”De er muslimer – ikke mennesker!” ”De er pakier – ikke mennesker!” ”De er sorte – ikke mennesker!” Dét vil jo for resten ikke være en ny holdning, men en genoptagelse af opfattelsen i slaveriets århundreder! Og hvad bliver ikke det næste: ”De er narkomaner – ikke mennesker!” ”De er spassere, tykmavede – ikke mennesker!”

Dermed er vi i fuldt firspring på vej mod ikke bare diskrimination af bestemte enkeltpersoner og folkegrupper, men mod dæmonisering og dehumanisering – den vej der kan føre til legitimering af juridiske uretfærdig-

heder, fysiske overgreb og deportation, videre til tortur og ende i folkedrab.

Jeg kommer til at tænke på den tyske præst Martin Niemöllers berømte udsagn: Da de hentede jøderne, protesterede jeg ikke, for jeg er ikke jøde. Da de hentede kommunisterne, protesterede jeg ikke, for jeg er ikke kommunist. Da de hentede mig, var der ingen til at protestere. Niemöller var leder af en anti-nazistisk sammenslutning af præster og blev sat i kz-lejr i 1938. Citatet er ikke ordret, men meningen er rigtig nok!

Som Marianne skriver i sin artikel, kan den enkelte gøre meget for at hindre en negativ udvikling på dette felt – nemlig ved bl.a. altid at huske på og minde andre om ”at alle mennesker er individuelle, at de ikke kan samles under ét, som en ’klasse’, og at man ikke kan samle alle medlemmer af bestemte religiøse eller etniske grupper under ét symbol. Man kan nægte at medvirke til, at mennesker kaldes ’rotter’, eller at alle medlemmer af en gruppe karakteriseres som kriminelle. (...) Få af os er helte, når det kommer til stykket.” Men vi kan alle bidrage ved at være på vagt over for og afvise de tendenser, der, skridt for skridt, anbringer vores medborgere og medmennesker i kasser eller opdeler os alle i ’os’ og ’dem’ eller i A-, B-, C- osv.-mennesker...

Heldigvis ser vi ofte at de samme mennesker som tilslutter sig deres egen gruppes synspunkter så længe de kun ser en anden ukendt gruppe... at de indtager en modsat holdning når de møder et enkelt menneske eller en familie som egt. tilhører denne anden gruppe: Det kan dreje sig om en flygtningefamilie der opholder sig i et lille samfund, og som får nægtet opholdstilladelse, hvorefter naboerne går til kamp for dem, for denne families medlemmer er i hvert ikke som alle de andre! Og det er præcist dette som man... vi... ofte glemmer – dette at selv den største anonyme gruppe består af enkelte skæbner. At mennesker opdager og forstår dette og reagerer derudfra, deri kan der ligge et vist håb for fremtiden.

Et andet håb for os findes deri at dét som er skabt af mennesker, dét er mennesker også i stand til at ændre – om end ikke uden videre, for det er rigtignok ikke viden vi mangler... Nej, det vi mangler, er modet til at erkende dét vi ved, og drage de rette konklusioner af det.

Men hvis ikke en religiøs tro skulle give det mod, hvad skal man så overhovedet med den?! Som en ung, oprørsk teolog engang formulerede

det: ”Vil kirken vinde agtelse hos kristendommens modstandere, da må den først og fremmest træde i skranken som energisk talsmand for sandhed og ret...” (Axel Plenge, *Tidens Strøm*, 1/1, 1886). Dette krav må gælde enhver kirke, religiøst samfund og enkeltperson, der taler om Gud eller det guddommelige som værende fælles for alle og som den absolutte kærlighed, og det må gælde enhver som tilslutter sig kærlighedsbuddene, fx som de blev formuleret af Jesus.

I lighed med Hans Deutsch, som Marianne citerer (se s. 7), gav den tyske præst Dietrich Bonhoeffer, der blev henrettet i april 1945 på grund af sin modstand mod nazismen, udtryk for at det at være kristen betyder ikke at være religiøs på en bestemt måde... men at være et menneske. Det er ikke en eller anden religiøs handling der gør en kristen til den han er... Eller, som han også formulerede det: At være kristen ”betyder at være menneske, ikke en mennesketype, men mennesket som Kristus skaber i os.”

Med en omskrivning af hans ord vil jeg sige: At være unitar betyder ikke at være religiøs på en bestemt måde... men at være et menneske; ikke en mennesketype, men det menneske som vi kan blive ved at følge Jesus’ lære! Som Hans Deutsch bemærkede, er det ikke en eller anden religiøs handling der gør en unitar til den hun eller han er. Det er derimod bl.a. det at give andre samme frihed som man forlanger for sig selv, og at være parat til at træde til med hjælp og forståelse når andre har behov for det... Selvfølgelig i det omfang man nu engang formår det – og ikke fordi en autoritet, det være sig en politisk eller religiøs, en verdslig eller åndelig autoritet, forventer eller kræver det, men fordi vi af os selv ser, genkender og anerkender et medmenneske, en næste, i det nødlidende menneske vi står overfor... For, som Dietrich Bonhoeffer udtrykte det: ”Det eneste frugtbare forhold til andre mennesker, særligt når det kommer til svage mennesker, er kærlighed, dvs. viljen til at leve i fællesskab med dem.”

Desmond Tutu skrev i sin bog (s. 225): Vi bør ”sige til os selv, når vi sætter os til doms over andre: ’Havde det ikke været for Guds nåde, kunne det have været mig.’” Kan vi også erkende og til stadighed minde os selv om dét, kan vi nære endnu mere håb.

I denne sammenhæng vil jeg gerne til sidst minde om hvor forpligtende den bøn som Jesus lærte sine disciple, faktisk er: At vi dér kalder Gud for

Far, ser jeg nemlig som et billede på at vi som mennesker alle er søstre og brødre i forhold til Gud – og dermed ligeværdige. Og for at Guds rige kan opstå på Jorden, skal vi holde Guds navn helligt ved at sørge for at hans vilje sker, dvs. leve og handle i Guds navn – med andre ord i kærlighedens navn, eftersom Gud er kærlighed. Eller med Ernesto Cardenals kommentar til orden *Ske din vilje*: ”Dette er den samme bønfoldelse som de andre: at man skal udtrykke Guds kærlighed mellem menneskene, at hans rige, som er kærlighedens rige, skal komme, at Guds vilje skal ske, som er kærlighed...”

Krig og vold – Kan vi løse problemet?

Af Bjarne Wiehe

Mange mennesker undrer sig over – og pines af – at vi tilsyneladende ikke har lært det mindste af to verdenskriges ufattelige rædsler, men fortsætter myrderierne i nærmest stigende skala! Paradoksalt og dybt deprimerende, og dertil også menneskeligt uværdigt.

Ingen har vel den endelige forklaring eller løsning, men jeg finder det påtrængende at pege på *noget* af ”mekanismen” i hele paradokset. (I denne behandling vil jeg se bort fra sociale og økonomiske uligheder, som ellers kan have stor tyngde).

Sociologer og andre fagfolk peger på at mennesket er væsens-polær: At vi i os har en mørkeside og en lysside. Teologer og andre begrundet det med, at *både mørke og lys er ligeværdige dele af Guds væsen, som vi er udsprunget af*. Gud som en ufattelig skaberkrafts suveræne administrering af det skabte, hvilket vi så må acceptere. Og i den forbindelse så betragte mørket/lidelsen som et udviklingsredskab i hele evolutionsprocessen. Og dermed en kosmisk nødvendighed. Basta!?

Dette kan virke absurd og bedømmes som i modstrid med *Bibelens* ord, der taler imod det ondes princip, som en satanisk giftbrod i menneskelivet (jfr. ”syndefaldsmyten”). Og at vi aldeles ikke skal tage krig og vold

som et uudgæeligt led i vores livsstruktur, men tværtimod bidrage til fjernel-
sen af det onde, jfr. også *Fadervor*: ”Fri os fra det onde.”

I den forbindelse må jeg indskyde, at visse åndsvidenskabelige kredse
med stor styrke hævder, at al lidelse i enhver form alene er et resultat – et
ekko – af vores egne tanker og handlinger.

Det er sikkert sandt, at hvis vi udsender onde og destruktive tanker og
handler ukærligt, så kan det, at vi modtager en energibølge tilbage med
netop den energiform, vores tanker havde, kaldes en lovmæssig reaktion!!!

Jo, men det får mig ikke til at acceptere *alle* menneskelige lidelsesfor-
mer som retfærdig karma. Så firkantet kan det altså ikke være.

Men hvordan forholder vi os praktisk, konstruktivt til det ondes mani-
festering i form af fortsatte folkedrab og anden grusom, umenneskelig for-
nedrelse?

Jo, som en delløsning på det komplekse problem ser jeg, at en indsats
bl.a. må baseres på et sindelagsskift, dels hos det enkelte menneske og dels
på de store linjer hos samfundets ledere. En erkendelsesfunderet tankeom-
lægning, der inviterer til at præstere *kærlighed, empati, barmhjertighed,
nænsomhed* og *tilgivelse* – og dermed demonstrere et godt eksempel for
alle andre. Måske endog på den måde, at selve den positive energi i nævnte
egenskaber når ud i æteren og starter en reparationsproces(!) – tanke-
justering eller omlægning. Ja, væk fra *had* og *hævn*, for de to avler kun
mere af slagsen. Det ved det kærlige menneske godt, og den rå bølge eller
krigsgale general kan lære det!

Mennesket er et rivaliserende væsen, meget fordi vi frygter nederlag,
vel en tendens fra urtiden. Men vi skulle være nået længere. Inde i hvert
menneske findes der en ædelsten, der rummer en tohed: Dels et uafviseligt
behov for at *modtage* kærlighed, og dels for at *give* kærlighed!

Jeg mindes den tankevækkende historie, hvor en voldsforbryder med
hævet kniv bliver mødt af sit offer, der med et smil og kærligt tonefald siger:
”Guds fred og kærlighed til dig!”

Det fortælles, at voldsmanden smed kniven af forbløffelse og brast i
gråd, og senere indgik i humanistisk livsvirke. Al hans indestængte livsutil-
fredshed, had og omsorgssvigt smeltede i de ord fra offeret, fordi *kærlig-
hed er altid stærkest!*

Hvis vi skal yde bidrag til en neddroslen/fjernelse af krig og vold, så skal vi se had og hævn som to destruktive faktorer, der er total spærrebom for både åndelig vækst og ”almindelig” venlighed og barmhjertighed. Egentlig har mennesket en dyb samhørighed og indbyrdes afhængighed, der gør al fjendskab til tåbelighed! Også den fjendskab, der kan vise sig i den elite-idræt, som grundet prestigejagt og penge ofte får elementer af had og vold. Men vi hører sammen, og bekæmpelse af en fjende bliver til bekæmpelse af sig selv. Gid vi dog kunne se det – helt på tværs af religiøse og ideologiske skel.

Hvis vi ved de politiske forhandlingsborde og på arbejdspladsen og i ægteskabet mv. valgte den term/krav, der er indeholdt i f.eks. ”nu vælger vi forsøgsvis venlighed og anerkendelse af modparten/medmennesket og dets behov”, så kunne der dannes et forhandlingsklima, der magtede at skabe forvandling og forening. Knuder af uenighed løses kun op ved at opgive stædighed og rethaveriskhed. Vi vinder utroligt ved indrømmelser!

Den stumme og den højlydte gråd kan vi stilne i et klima af gensidig respekt og forståelse af den før nævnte samhørighed. Så kan døre åbnes til fredens fælles landskab. Det skal erkendes såvel af ateisten som den religiøst fanatiske. Vi har alle en forpligtelse til at optræde i pagt med vort hjertes inderste lysforråd. Det er fælleseje. Men vi skal lukke op for det.

Vi kan favne og acceptere hinanden, hvis vi vil. Og vi vil, når vi fatter den gensidige fordel! Og så kan bl.a. våbenindustrien indstille produktionen.

Overalt i verden skinner lyset fra oprigtige tanker, der viser mennesker vej til deres egen autentiske tro.

Overalt i verden gløder fællesskabets varme og drager mennesker til sig fra ensomhed og fremmedgørelse.

Overalt i verden brænder retfærdighedens flamme og inspirerer mennesker til handlinger, der udspringer af troens mod.

Må lyset og varmen fra denne flamme også være et ledelys mod sandhed, gavmildhed og medfølelse, så vi lærer troens og kærlighedens veje.

*Lystændingsord af David Usher, tidligere præsident for ICUU
– The International Council of Unitarians and Universalists*

Andagter og møder

Søndag d. 3. april, kl. 14:00, ved Preben Bovin – om Holbergs syn på religion. Jan Pedersen spiller bl.a. et stykke af Griegs Holberg-suite

Søndag d. 17. april, kl. 14:00, ved Vagn Plenge – ”musikandagt”
Musik af Debussy og Mozart ved Jan Pedersen (piano) og Victor Vennez (klarinet)

Søndag d. 1. maj, kl. 14:00, ved Lene Shoemaker – ”årstidsandagt”
i anledning af første-majdagen

Søndag d. 15. maj, kl. 14:00, ved Børge Frederiksen – ”musikandagt”
Musik af Grieg ved Bente Vist (sange, bl.a. *Våren*) og Jan Pedersen
Kl. 11 afholdes workshop for medlemmerne med efterflg. frokost.
Nærmere herom i næste blad

Søndag d. 29. maj, kl. 14:00, ved Marianne Nørregaard – ”musikandagt”
Jan Pedersen spiller musik af Olivier Messiaen og Alban Bergs klaver-
sonate

Tirsdag d. 21. juni, kl. 19:00, ved Lene Shoemaker – ”årstidsandagt”
i anledning af sommersolhverv

Alle er velkomne.

Efter søndagsandagterne er der ”kaffebord”, med mulighed for samtale om dagens andagt mm. Dette koster 15 kr per person, men er gratis for førstegangsbesøgende.

*Giv mig besked hvis du ikke har modtaget Unitaren nr. 1.
Adresse-etiketten faldt nemlig af nogle af konvolutterne.*

*I nr 1 findes information om betaling af kontingent eller
abonnement.*

*Tak til jer som har betalt, mange endda ekstra som gave til
samfundet.*